

Beter leven in betere wijken

De sociale opgave in de stedelijke vernieuwing

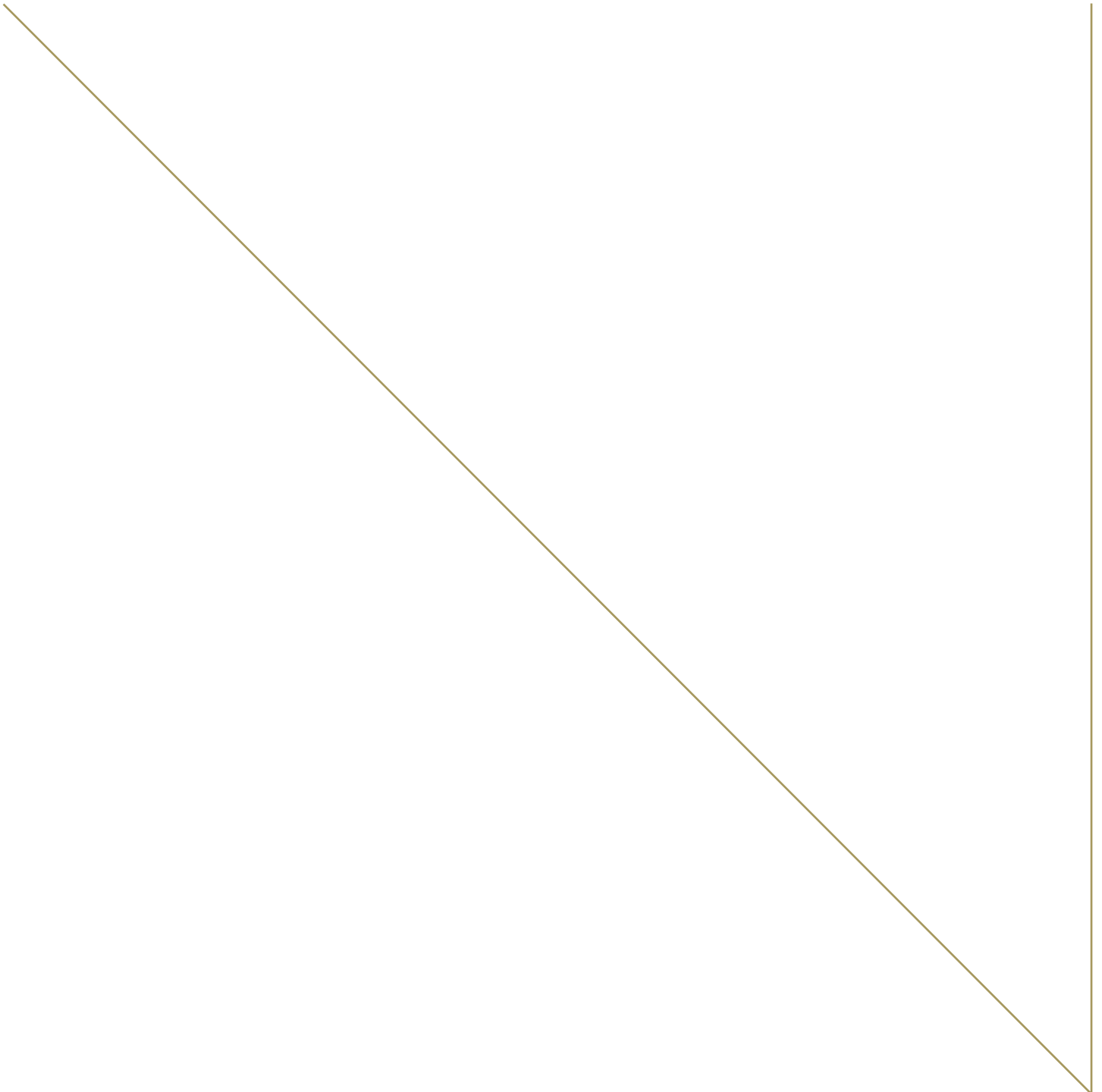

Beter leven in betere wijken

**De sociale opgave in de stedelijke
vernieuwing**

Beter leven in betere wijken

Steden zijn de motor van economische, sociale en culturele ontwikkeling. Mensen willen er veilig en gezond wonen, hun kinderen naar school laten gaan en op straat kunnen laten spelen. Ze willen zich kunnen herkennen in hun stad. VROM werkt, samen met lokale overheden en corporaties, hard aan een beter woonklimaat in de steden. Voor de aanpak zijn sociale, fysieke en economische maatregelen van belang. In de praktijk zijn maatregelen uit de fysieke pijler het meest gangbaar. Maar alom groeit het besef dat samenhang met goede sociale programma's nodig is om wijken beter te maken en bewoners betere kansen te geven op scholing, werk of zorg. Wie in vogelvlucht over de Nederlandse steden vliegt, ziet een grote verscheidenheid aan invullingen van de sociale pijler. Het doel van de voorliggende brochure is professionals te helpen bij het maken van keuzes uit die rijkdom aan sociale initiatieven. De beschreven ervaringen komen uit IPSV, uit de 56 wijken en uit andere programma's.

Er zijn drie redenen waardoor het sociale veld nu zo weinig overzichtelijk is:

- Het begrip 'sociaal' wordt door volkshuisvesters en sociale professionals vaak anders geïnterpreteerd.
- Doel en middel worden nogal eens verwisseld. Een nieuw buurthuis is een middel, een veilige, leefbare wijk is een doel.
- De diversiteit aan sociale maatregelen of interventies is groot. In de ene gemeente ligt het accent op bewonersparticipatie, in de andere op hulpverlening.

Deze drie 'oorzaken van verwarring' komen terug in de drie hoofdstukken. In dit hoofdstuk worden begrippen uitgelegd. In het tweede hoofdstuk staat het onderscheid tussen doel en middelen centraal.

De meeste aandacht gaat uit naar de mogelijke aanpakken in het derde hoofdstuk. Zes 'interventies' worden beschreven. Bij elke aanpak zijn leerpunten beschreven waardoor ze optimaal bijdragen aan de doelen die gemeenten, corporaties en bewoners willen verwezenlijken.

Sociaal

De term 'sociaal' is misschien wel de meest verwarrende in de stedelijke vernieuwing. In de volkshuisvesting wordt het begrip soms anders gebruikt dan in de sociale sector. Voor verhuurders is een 'sociaal plan' een pakket maatregelen voor huurders die vanwege sloop moeten verhuizen. Sociale professionals kennen die term vaak niet.

Sociale professionals zijn het onderling niet altijd eens over de

In de Utrechtse wijk Kanaleneiland hebben kinderen de verwaarloosde of onveilige plekken in de wijk geïnventariseerd. Dat vormde het uitgangspunt voor verbetervoorstellen.

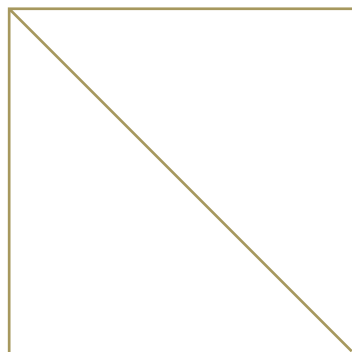
grenzen van de sociale sector. Het welzijnswerk wel, en de scouting niet? Maatschappelijk werk wel, maar pastoraal werk niet? Algemeen groeit het inzicht dat niet alleen het gesubsidieerde, professionele welzijnswerk deel uit maakt van de sociale pijler. In Amsterdam Zuid-Oost staan een aantal kerkverzamelgebouwen die een belangrijke buurtfunctie vervullen. In stedelijke vernieuwingswijken kunnen informele organisaties een goede bijdrage leveren aan de verbetering van de wijk. In welzijnskringen is het sinds 1998 (commissie-Etty) gebruikelijk om als kader voor welzijn de vier O's te gebruiken: ontmoeting, ontspanning, opvang en ontplooiing.

De sociaal-fysieke wijkaanpak

Fysiek georiënteerde professionals zoals gemeentelijke projectleiders en woningcorporaties hebben van oudsher een doel dat is samen te vatten in twee woorden: Beter Wijken. De maatregelen die hen ter beschikking staan zijn van oorsprong fysiek maar zijn de laatste jaren uitgebreid met sociale maatregelen die gekoppeld zijn aan fysieke ingrepen, of fysieke ingrepen met een sociaal-maatschappelijk, cultureel of sociaal-economisch doel. Het doel van sociale professionals is anders. Zij willen bewoners een kans geven op een Beter Leven. 'De doorstroming van meer

leerlingen naar Havo en VWO' is een doelstelling, die niet zo snel op de volkshuisvestingagenda zal prijken maar al wel is opgenomen in de sociale agenda van de wijk Keizerlanden in Deventer. Sociale programma's kunnen heel goed op beide soorten doelen gericht zijn. 'Een beter leven in betere wijken' is dan de uitdaging voor zowel de sociaal als de fysiek gerichte professionals die werken aan een brede sociaal-fysieke wijkaanpak.

Sociaal kapitaal

Aanvankelijk was het beleid er vooral op gericht economisch sterke groepen aan wijken te binden. De laatste jaren verschuift het accent naar sociaal sterke groepen, die iets voor hun buurt en burens kunnen betekenen: het sociaal kapitaal.

Sociaal kapitaal is het vermogen van een gemeenschap om zelf te zorgen voor de buurt en de burens. Dit begrip wordt gebruikt bij de vernieuwing van de verzorgingsstaat, bij voorbeeld bij de invoering van de Wet Maatschappelijke Ondersteuning. Ook in de stedelijke vernieuwing is het een belangrijk thema. In verkiezingsprogramma's en beleidsnota's wordt vaak gesproken over vitale steden en zelfredzame burgers als exponenten van sociaal kapitaal. Als beleidsmakers sociaal kapitaal willen benutten, zijn er twee zaken van belang. Ten eerste moeten er groepen in de wijk wonen

die over sociaal kapitaal beschikken. Ten tweede moeten deze groepen bereid zijn dit kapitaal in te zetten: ze zijn niet afwachtend of afhoudend, maar actief. Uit onderzoek blijkt, dat bij bepaalde soorten huishoudens gemiddeld meer sociaal kapitaal te vinden is dan bij andere: eigenaar-bewoners, vitale ouders, gezinnen met jonge kinderen. Uit onderzoek van Kleinhans bleek, dat ook de nieuwkomers in een wijk vaak over sociaal kapitaal beschikken. Zij hebben bewust gekozen om in deze wijk te wonen en willen er iets van maken.

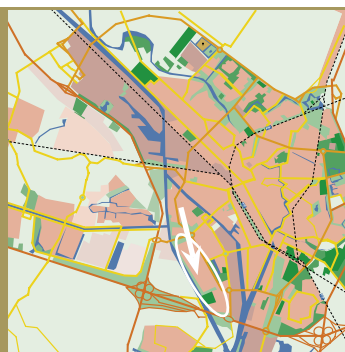
Maar dat wil nog niet zeggen dat al deze mensen ook bereid zijn zich in te zetten voor hun omgeving. Veel vitale bewoners zijn eerder 'afwachtend' dan 'actief'. Corporatie, gemeente en welzijnsinstelling moeten de randvoorwaarden scheppen waardoor bewoners actief willen worden.

De ABCD-methode (Asset Based Community Development) is één van de manieren om structureel uit te gaan van het talent van bewoners. Het staat voor wijkopbouw, gebaseerd op de kwaliteiten van bewoners. Deze methode kiest voor de positieve benadering. Het Verwey-Jonkerinstituut heeft daarvoor in 2001 een handleiding geschreven. Een van de tips luidt: vraag de burgers op welke manier de overheid kan ondersteunen in plaats van nieuwe programma's toe te passen in de buurt.

Kind in de wijk, Utrecht

In twee wijken, in Osdorp in Amsterdam en in Kanaleneiland in Utrecht, voert Stichting De Bakkerij het project 'Kind in de Wijk' (KiWi) uit. Met KiWi is De Bakkerij altijd gedurende één jaar actief in een wijk, waarbij zij vanuit de belevingswereld en het enthousiasme van kinderen, een daadkrachtige, creatieve en positieve impuls geeft aan het leven in de wijk.

Kanaleneiland is één van de bekendste aandachtswijken van Nederland. Tweederde van de woningen behoort tot de sociale huursector. In Kanaleneiland gaven jongeren tijdens de wijkpresentatie van het project aan dat ze zich vervelen doordat er te weinig te doen is. Maar de professionals van Doenja Dienstverlening reageerden met de opmerking dat er echt wel veel aanbod is. De Bakkerij bedacht de PowerBike. Deze kleurige bakfiets rijdt wekelijks door de wijk om de jeugdige bewoners te informeren over het aanbod. Inmiddels is gebleken dat de PowerBike werkt. De activiteiten van Doenja worden beter bezocht en de jeugd hangt minder op straat rond. Uit het wijkonderzoek dat De Bakkerij deed in Osdorp Zuidwest Kwadrant, bleek dat het in de portieken van net opgeleverde

nieuwbouwcomplexen al heel snel een puinhoop wordt. De jeugd wordt vaak als schuldigen aangewezen. De Bakkerij kiest voor een positieve benadering en maakt diezelfde jeugd onderdeel van de oplossing. In samenwerking met de woningcorporatie AWW heeft zij de eerste PortiekPortiers van Nederland beëdigd. PortiekPortiers zijn de assistent van de complexbeheerder en worden zo medeverantwoordelijk gemaakt voor het schoon en veilig houden van hun eigen portiek.

Sociale agenda en sociaal programma

Voor een effectieve aanpak van sociale vraagstukken is het van belang om doelen en middelen te scheiden. Een hulpmiddel daarbij is het onderscheid tussen de sociale agenda en het sociaal programma. De sociale agenda benoemt wat men wil bereiken: het doel. Het sociaal programma geeft aan hoe deze doelen kunnen worden bereikt: de maatregelen of middelen.

De sociale agenda: de doelen

De sociale agenda beschrijft de sociale vraagstukken die moeten worden aangepakt. De agenda bevat de doelen die bereikt moeten worden.

Het opstellen van de agenda vindt plaats na een analyse van de problemen. Wat zijn die problemen? Wat moet er aangepakt worden? Er kan bijvoorbeeld gebruik worden gemaakt van een SWOT-analyse (Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats) waarin fysieke, sociale en economische analyses zijn opgenomen. De problemen van nu (veel werklozen) zijn de opgave voor de toekomst (veel banen). In de analyse speelt – naast de statistische gegevens – de ervaring van bewoners een belangrijke rol. Statistieken laten een gemiddelde zien, maar juist de uitzonderingen zijn vaak bepalend voor de wijk. Kunstenaars of criminelen zijn zelden in de meerderheid, maar hebben – elk op een eigen

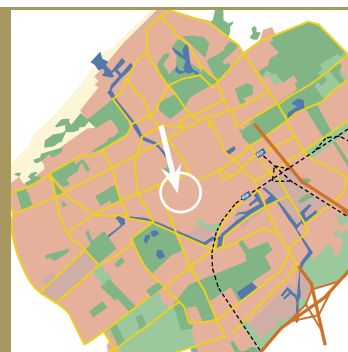
De cyclus van de Delftse Wijkaanpak maakt de verschillende fasen in de procesaanpak van de wijk inzichtelijk. De agenda en het programma zijn onderdelen van de aanpak.

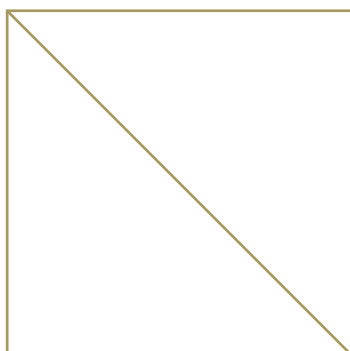
Leefbaarheid in de wijk: Aanpak Mensen Nu, Den Haag

Transvaal stond ooit bekend als de betere arbeiderswijk, maar heeft in de 21ste eeuw te maken met een bevolking met sociale problemen die weinig kansen heeft op de arbeidsmarkt. Het is één van de 56 wijken. Het IPSV-project 'Aanpak Mensen nu' richt zich op de sociale kant van de stedelijke vernieuwingsopgave, zoals toename van het woon- en leefcomfort, sociale cohesie en het vertrouwen in de toekomst. Er zijn verschillende activiteiten op het vlak van communicatie, toezicht, kunst en het gezamenlijk belang. Zo zijn er bijzondere en nieuwe vormen van communicatie, zoals buurtdebatten, digitale muurkranten en de chroniqueur van Transvaal die foto's, teksten en video's verzamelt. Voor sociaal toezicht zijn er mobiele pleinwachters, die alle pleinen elke dag een aantal keer bezoeken.

Op het gebied van kunst zijn er in de actiegebieden (de woningblokken die gesloopt gaan worden) kunstacties door kunstenaars en kinderen. De kinderen helpen mee om de straten te versieren. En ten slotte: de BBB constructie. Burgers brengen ideeën in bij het (gemeente)Bestuur dat het initiatief financieel kan steunen. Zo wordt een gezamenlijk Belang bereikt.

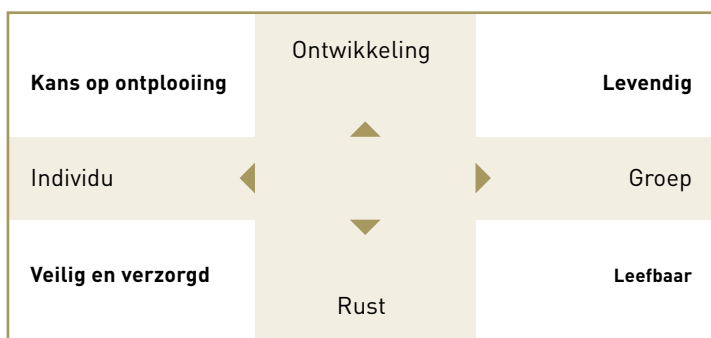

Voorbeelden zijn een barbecue voor leden van de voedselbank, herinrichting van de keuken van de Julianakerk ten behoeve van haar vrijwilligers en klanten, een Mobile Openlucht Bioscoop Bakfiets die door vrijwilligers wordt gerund, taalmaterialen voor de bibliotheek en extra plantenbakken die de mensen zelf onderhouden.

manier – veel invloed op de wijk.
De sociale analyse en agenda kunnen daarom het beste in samenspraak tussen gemeente, corporaties, welzijnsorganisaties en bewoners worden opgesteld.

Een goed hulpmiddel bij het opstellen van een sociale agenda is het schema, dat in leefstijlonderzoek wordt gebruikt.

Een sociale agenda bevat in de regel doelstellingen voor elk van de vier kwadranten. Want voor een compleet leven zijn al deze kwaliteiten nodig:

- Leefbaar: prettige relaties op straat
- Levendig: er is altijd iets te doen
- Kans op ontplooiing: iedereen kan zichzelf verbeteren in werk, educatie of dagbesteding
- Veilig en verzorgd: zelfstandig wonen zonder zorgen

Volkshuisvesters zijn van oudsher meer op de onderste helft van het schema ingesteld. De VROM-raad doet in Stad en Stijging (2006) een oproep om ook naar de bovenste helft te kijken. Want juist daar ligt een belangrijke toegevoegde waarde van de stad: die van emancipatiemachine.

Denk vraaggericht, niet aanbodgericht

Een valkuil bij het opstellen van een sociale agenda is het denken in middelen. De doelstelling ‘Meer cliënten doen mee aan een reïntegratietraject’ is vanuit de aanbieders gedacht. Die willen meer trajecten aanbieden waardoor bewoners kennismaken met de arbeidsmarkt. Als het doel luidt ‘meer bewoners hebben een zinvolle dagbesteding’ kunnen ook heel andere middelen worden gekozen. Zelfs het behoud van volkstuinen en de bouw van een bedrijfsverzamelgebouw zijn dan een optie.

Daarom is het aan te raden de sociale agenda door de bril van de bewoner te bekijken. Beslissers moeten zorgen dat bewoners

over 4 jaar kunnen zeggen: ik heb een baan, ik heb vrienden, ik help mijn burens, ik voel me veilig.

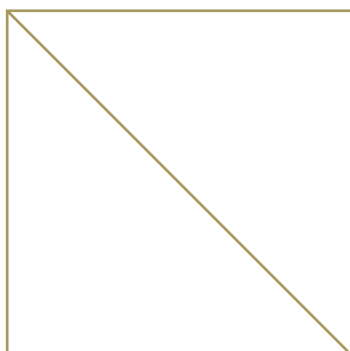
Het sociaal programma

Nadat in de sociale agenda is beschreven wat de betrokkenen willen bereiken, kan het sociaal programma duidelijk maken hoe we dat gaan bereiken. Het pakket van maatregelen noemen we het sociaal programma. Dat kunnen bekende maatregelen uit het reguliere welzijnswerk of maatschappelijk werk zijn, maar ook nieuwe activiteiten specifiek gericht op de wijk en op de mensen in die wijk.

Bij het opstellen van een sociaal programma kunnen verschillende interventies gekozen worden. Elke interventie heeft andere mogelijke effecten. In veel gevallen zal het gaan om een combinatie van maatregelen. In het volgende hoofdstuk worden alle interventies toegelicht.

Afstemming

Vaak zal het sociaal programma een zelfstandig programma zijn, met een eigen programmateam en budgetten. De afstemming met het fysieke programma is wel van belang. De planning van fysieke ingrepen zoals sloop en herhuisvesting bepaalt mede wanneer sociale activiteiten moeten plaatsvinden. In elke fase van de stedelijke vernieuwing is afstemming van sociaal en fysiek nodig. Er zijn daarvoor geen algemeen geldende regels. De enige regel is: blijf met elkaar in gesprek en wees helder over de verwachtingen.

Interventie	Voorbeelden	Beoogd effect
Bewonersparticipatie	Een breed scala aan werkvormen voor overleg, analyse, ideevorming, buurtbeheer en buurtfeesten.	Draagvlak voor vernieuwing, sociale cohesie, hogere kwaliteit planvorming, vasthouden betrokken bewoners.
Nieuwe Accommodaties	Multifunctionele accommodaties voor onderwijs, zorg en vrije tijd, geïntegreerde loketten voor dienstverlening.	Draagvlak stedelijke vernieuwing door zichtbare verbetering, directe aanpak van sociale vraagstukken (onderwijsachterstand, vereenzaming, gezondheidsproblemen etc.); betere mogelijkheden voor het combineren van zorg en arbeid, fysieke aanwezigheid instellingen, beter imago wijk, economisch draagvlak voor commerciële voorzieningen.
Individuele begeleiding	Huisbezoeken, sociaal plan woningcorporaties, mentorprojecten.	Kwetsbare huishoudens voelen zich veiliger, verhuizing leidt niet tot problemen voor verhuizer zelf, noch voor de toekomstige burens, aanstaande verhuizing als 'excuus' voor intensiever contact met cliënt gericht op aanpak van breed scala aan sociale problematiek.
Sociale, educatieve en culturele programma's	Extra jongerenwerk, opvoedingsondersteuning, kunst in de wijk.	Sociale cohesie, minder botsingen tussen groepen, minder overlast, beter imago wijk, vertrouwen in stedelijke vernieuwing (dankzij aandacht en aanpak acute problemen), directe verbetering leefbaarheid en veiligheid, verbeteren schoolprestaties.
Volkshuisvesting en ruimtelijke ordening	Inrichting pleinen en parken, veilige straten, speelruimte, variatie in woningaanbod (passende! woningen), milieumaatregelen.	Feitelijke en beleefde veiligheid, goed opgroeiklimaat voor kinderen en jongeren, minder irritatie door verkeerde bewoning, gezondere mensen, passende woningen voor gezinnen en mensen met functiebeperkingen, veranderde demografische opbouw van de wijk (en daardoor soms: gemengde scholen, andere rolmodellen kinderen, economisch draagvlak voor voorzieningen).
Beheer en handhaving	Beheer openbare en gemeenschappelijke ruimte. Woonruimteverdeling, buurtbemiddeling, handhaving, politie. Preventie en repressie.	Een evenwichtige bevolkingssamenstelling, weinig overlast, geen verloedering, een leefbare buurt (schoon, heel en veilig) waar ook middengroepen graag willen wonen.

Maatregelen

Het sociaal programma kan uit allerlei maatregelen bestaan. Elk van die maatregelen heeft mogelijke effecten voor de leefbaarheid, de veiligheid, de levendigheid en de kansen van bewoners. Als kapstok voor alle mogelijke – gebiedsgerichte – maatregelen heeft Klaas Mulder van Laagland'advies een schema met zes interventies ontwikkeld (zie pagina 8). Deze interventies zijn (net als de maatregelen) middelen, geen doelen. Elk middel kan verschillende doelen dienen en bij elk doel zijn er verschillende middelen.

Interventie: bewonersparticipatie

Participatie is letterlijk: deelnemen. Het betekent meedoen aan bijeenkomsten, maar ook verantwoordelijkheid nemen. Doel van bewonersparticipatie is om samen met alle betrokken partijen een gewilde woonomgeving te creëren. Een goed participatieproces zorgt voor een betere verstandhouding tussen gemeente, corporatie en bewoners. Maar ook voor betere verhoudingen tussen de verschillende groepen bewoners onderling. Al kan de relatie tussen groepen ook onder druk komen te staan. In Emmen moet een winkelcentrum worden opgeknapt. Hoogbouw is nodig om de kosten te dekken. De meeste wijkbewoners vinden dat een goed idee, maar de direct omwonenden denken daar anders over. Via het 56 wijken project 'Meer weten, beter meedoen' van de LSA hebben ze een coach aangevraagd om hier een oplossing voor te vinden.

Ook bewonersorganisaties uit de andere 56 wijken hebben via dit project een coach aangevraagd. Veel coachingsverzoeken gaan over het gevoel geen invloed te hebben: we mogen wel meepraten, maar onze stem legt zo weinig gewicht in de schaal. Een ander onderwerp voor coachingsvragen is het betrekken van meer allochtonen bij het commissiewerk. Gebleken is, dat 'witte' bewonersorganisaties best allochtonen kunnen aantrekken, maar dat het om een wederzijdse aanpassing vraagt. De traditionele vergadercultuur spreekt weinig mensen aan. Dat geldt ook voor andere groepen.

In Deventer is daar een originele oplossing voor gevonden. In het IPSV-project 'Kolonisten van de wijk' zijn talloze 'keukentafel-gesprekken' georganiseerd, waarbij sleutelfiguren zelf vrienden of burens uitnodigden. Er bleek in Deventer een onverwacht groot netwerk van actieve allochtonen te zijn, die echt belangstelling hebben voor hun buurt, maar niet meedoen aan grote inspraak-bijeenkomsten.

Bewonersparticipatie richt zich vaak op de woningen en de openbare ruimte. Toch zijn ook de sociale ingrepen interessant om samen met de bewoners te bespreken. In de Amersfoortse

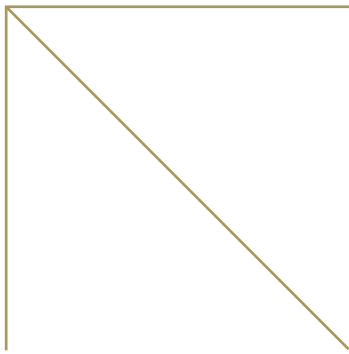
FC Twente werkt actief mee aan voetbalcursussen voor de jeugd. Doel is kinderen te inspireren tot samenwerking, zelfdiscipline en een gezonde leefstijl.

wijk Liendert leidde de komst van een moskee tot veel beroering, maar ook tot een werkgroep Goede burens waarin bewoners samen naar oplossingen zochten.

Alleen een goed proces is onvoldoende. Participatie moet leiden tot een goed eindproduct: een beter ontwerp waarin de kennis en ervaring van bewoners goed zijn benut. Bijeenkomsten mogen gezellig zijn, maar nooit alleen maar gezellig. Bewoners willen echte resultaten boeken.

Professionals hebben er soms moeite mee, bewoners inzage te geven in de kosten van maatregelen. In de wijk Heuvel in Breda mochten bewoners tekenen en rekenen. Als zij wensen hadden, konden de bewoners zelf meehelpen oplossingen te vinden. Zelfs bouwen in een groenstrook was voor bewoners bespreekbaar, als daardoor het nieuwe buurthuis kon worden betaald.

Het multifunctionele clubgebouw van Sportpark Marco van Basten huisvest tevens een kinderopvangvoorziening.

Leerpunten voor participatie

- De beoogde 'toekomstige bewoner' woont vaak al in de wijk! Studenten en scholieren, sociale stijgers en zelfstandige ondernemers nemen niet vanzelfsprekend deel aan bijeenkomsten, dus moeten ze verleid worden. Zij kunnen meedenken over een wijk die weer aantrekkelijk is voor starters of tweeverdieners, groepen waar de nieuwbouw zich vaak op richt.
- Zoek het talent in allochtone gemeenschappen en benader ze op onderwerpen die ze direct aanspreken, zoals opvoeding en zorg. Steeds meer allochtonen volgen een hogere opleiding, zij kunnen meedenken over goede woningen voor hun gemeenschap. Maar net als hoogopgeleide jonge Nederlanders komen ze zelden naar een gewone inspraakavond.
- Durf echte zeggenschap te geven, al is het maar in deelprojecten.

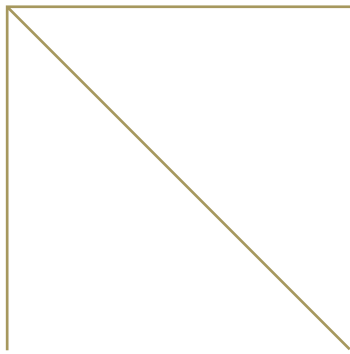
Interventie: accommodaties

Als de woonomgeving 'op de schop' gaat is dat vaak een goed moment voor nieuwe investeringen in de accommodaties voor sport, welzijn, onderwijs en zorg. Er kan daarbij gekozen worden voor nieuwbouw, vaak in de vorm van multifunctionele gebouwen, of voor een ander gebruik van bestaande accommodaties.

Het is momenteel een trend om multifunctionele centra te realiseren. Bekende multifunctionele voorzieningen zijn De Brede School en het Woonservicecentrum. Voordelen zijn de bredere dienstverlening (alles onder één dak) en de betere samenwerking tussen professionals. Door functies te combineren, komen heel verschillende groepen met elkaar in aanraking. Voor leerlingen is het interessant om in het eigen schoolgebouw praktijkonderwijs te kunnen volgen. Ouderen in een gemengd gebouw voelen zich meer betrokken bij de samenleving. In Rotterdam blijkt de combinatie van peuterspeelzaal en verzorgingshuis goed te werken.

Het beeld leeft dat het financiële voordelen oplevert om functies te combineren. Dat is echter de vraag. De planvorming is vaak complex en de kosten van bouw en beheer zijn vaak hoger dan van losse voorzieningen. De samenvoeging van functies kan ervoor

zorgen dat het beheer te ingewikkeld wordt voor vrijwilligerswerk. Als er veel betrokkenen zijn, duurt de planvorming vaak jaren. En het is de vraag of het voor de doelgroep zelf altijd beter is. Als verschillende basisscholen samen onder één dak komen, verdwijnen de schooltjes uit de buurt. De afstand naar school wordt daardoor groter. In Leiden-Noord zijn er plannen voor een zeer grote basisschool. Door het samenvoegen van zwarte en witte scholen zou een gemengde school moeten ontstaan. Het is echter de vraag of een basisschool met 1.200 leerlingen kinderen een veilige thuishaven kan bieden.

Deze problemen zijn meestal op te lossen met een creatieve en open instelling. Het wijkcentrum in de Tilburgse Reeshof is mede een succes door de daar aanwezige gemeentebalie en bibliotheek. De deelnemers aan dagactiviteiten voor verstandelijk gehandicapten doen klusjes in het beheer van het pand.

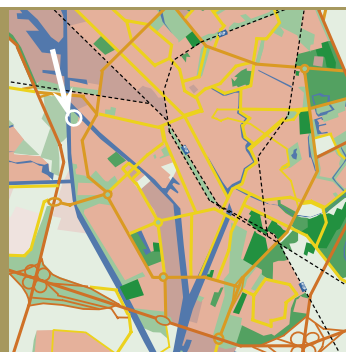
Maak vóór je kiest voor nieuwgebouwde accommodaties onderscheid tussen doel en middel. Als 'meer mensen lezen' het doel is, hoef je geen bibliotheek te bouwen. In Zeist kwam de gemeente tot de conclusie dat veel sociaal-culturele ruimtes beter gebruikt kunnen worden. Nieuwbouw is vaak niet nodig, een betere toegankelijkheid van bestaande ruimten wel.

Leerpunten voor accommodaties

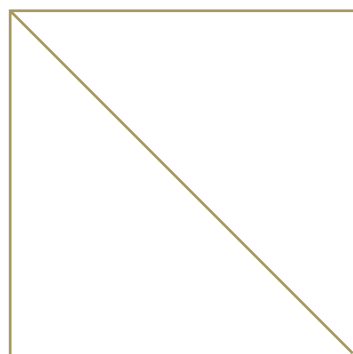
- Begin met een goede analyse van de bestaande accommodaties en het gebruik daarvan. Vaak is een veel intensiever gebruik mogelijk.
- Denk vanaf het begin na over beheer, veiligheid, onderhoud. Als ruimten gedeeld worden is vaak niet duidelijk wie er verantwoordelijk voor is.
- Als er voldoende algemene gebouwen zijn, is het wellicht beter om vooral functiespecifieke gebouwen toe te voegen: oefenruimte voor bands, werkplaatsen, sportvoorzieningen. Een bingo kan vrijwel overal plaatsvinden.
- Buurthuis en school zijn herkenningpunten in de buurt. Zorg dat omwonenden er trots op kunnen zijn en betrek ze bij de planvorming.
- Er zijn goede checklists en planologische kengetallen waarmee de noodzakelijke ruimtebehoefte kan worden berekend.

Sportpark Marco van Basten, Utrecht

Een voormalig stuk openbaar groen in de stad Utrecht is omgetoverd tot een kleinschalig sportcomplex. Het herbergt een aantal sportverenigingen, kinderopvang en biedt ruimte voor buurtactiviteiten. Het sportcomplex is een eigen initiatief van zes sportverenigingen, georganiseerd in stichting Noordpunt en de kinderopvangorganisatie. De sportverenigingen moesten door de bouw van Leidsche Rijn verplaatst worden en wilden liever niet naar het nieuwe sportveldencomplex bij Leidsche Rijn. Een kinderopvangorganisatie huurt ruimte in het clubgebouw. Het trainingsveld is toegankelijk voor de jeugd uit de buurt. Ook een aantal scholen in de buurt gaat van het complex gebruik maken. De verenigingsmanager vervult een centrale en coördinerende rol. Het is de bedoeling dat er van 08.00 - 24.00 uur (sport)activiteiten zijn. Dit is belangrijk voor de sociale controle en veiligheid. Deze voorziening is verweven met het dagelijks leven in de wijk. Kinderen hoeven de wijk niet uit voor sport. Er is een veilige publieke ruimte waar ouders hun kinderen naartoe kunnen laten gaan. Onderhandelingen over beheer en exploitatie hebben veel tijd gevraagd, maar het

resultaat mag er zijn. Het complex is in 2005 geopend en wordt intensief gebruikt.

Interventie: individuele begeleiding

In het kader van stedelijke vernieuwing is vaak intensivering van hulpverlening noodzakelijk. Ingrijpende veranderingen in de wijk, zoals sloop, kunnen een extra aanleiding vormen voor een gesprek 'achter de voordeur'. Corporaties praten met mensen over de gevolgen van sloop en zoeken naar passende oplossingen voor verhuizing. In Apeldoorn, Amsterdam, Deventer en Dordrecht komt daar nog iets bij. De aanstaande verhuizing is een aanleiding om met mensen hun sociale welzijn te bespreken. Alle sociale thema's, van armoede tot gezondheid en van verslaving tot opvoedvragen kunnen daarbij aan de orde komen.

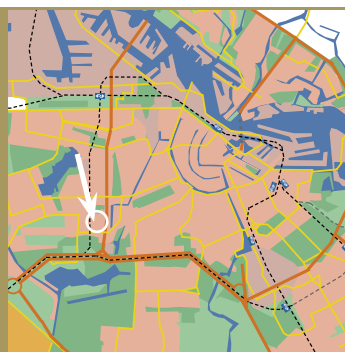
In veel gevallen gaat het om bewoners die al een uitgebreid netwerk van hulpverleners hebben. In de wijk Zevenhuizen in Apeldoorn is gekozen voor een sociaal team met vertegenwoordigers van de belangrijkste hulpverlenende instellingen. Al vóór het eerste gesprek wordt de cliëntenlijst doorgenomen. Indien gewenst gaat één van de hulpverleners mee naar het gesprek. Belofte maakt schuld. Als met bewoners over hun problemen wordt gesproken, rekenen zij er ook op dat er daarna iets mee wordt gedaan. Sommigen hebben al eerder teleurstellingen opgelopen, en daarom moet vooraf ruimte zijn gemaakt om extra hulp te kunnen bieden.

Zowel in Apeldoorn als in het IPSV-project Investeren in Mensen in Amsterdam ligt het zwaartepunt van de benadering bij de toeleiding naar werk of een zinvolle dagbesteding. In beide steden is een goed bemand inloopcentrum in de buurt waar bewoners terecht kunnen die nog eens na willen praten over het gesprek. Dit blijkt bij te dragen aan het succes. Vaak hebben de bewoners al veel ervaringen met hulpverleners en uitkeringsinstanties en die zijn niet altijd positief.

De corporatie in Apeldoorn heeft een goede relatie opgebouwd met de gemeenteambtenaren voor werk en bijstand. Daardoor kunnen bewoners weer voorzichtig kennismaken met de arbeidsmarkt, vanuit de vertrouwde omgeving van de eigen buurt. De gesprekken hoeven zich niet alleen op problemen te richten, maar kunnen ook benut worden om sociaal kapitaal in beeld te brengen. Sommige bewoners zijn erg blij als ze geholpen worden bij het vinden van vrijwilligerswerk, waarmee zijzelf een ander kunnen helpen. Zoals bij alle interventies, moeten eerst de doelen geformuleerd worden voor gestart wordt met huisbezoeken. Vanuit de verhuurder kan er een heel ander belang zijn (een voorspoedige herhuisvesting) dan vanuit de overheid (bewoners zitten goed in hun vel). En er moet altijd ruimte zijn voor de doelen van de bewoner zelf. Hij staat bij deze interventie immers centraal.

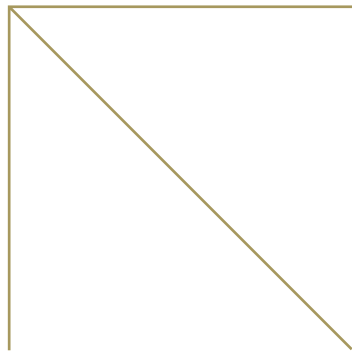
Impuls August Allebéplein en Investeren in mensen, Amsterdam

Het August Allebéplein wordt straks hét kloppend hart van de wijk Overtoomse Veld. Naast de bouw van woningen, een vernieuwd winkelcentrum en een nieuw welzijnsverzamelgebouw, wordt geïnvesteerd in mensen. Doel is het creëren van een vraaggericht en laagdrempelig welzijnsaanbod. Het IPSV-project heeft drie uitgangspunten. Er wordt gewerkt met meetbare doelen en resultaten. Overheid en private partijen werken samen. Er is sprake van een alomvattende probleem-inventarisatie en huis aan huis aanpak. Bewonersadviseurs gaan langs de deuren en kijken samen met gezinnen naar verbeterpunten. De meeste hulpvragen hebben te maken met opvoeding, onderwijs, werk en inkomen. Voor bewoners dienen acute, veelal financiële problemen opgelost te worden, voordat zij kunnen starten met individuele verbetertrajecten. Het project biedt een unieke kans om gebiedsgericht beleid te ontwikkelen voor een (deels) vergeten groep mensen. In de sociale sector ontbreekt een integrale benadering, die dwars door doelgroepen en beleidsvelden gebiedsgericht beleid

stimuleert. Veel los van elkaar staande beleidsvelden en financieringsstromen moeten aan elkaar geknoopt worden. Volgens onderzoek van de Universiteit van Amsterdam blijkt dat in Amsterdam goed te lukken, juist door te vertrekken vanuit de woonsituatie.

Burgemeester Cohen bezoekt onlangs het project 'Investeren in mensen' en toonde zich zeer enthousiast over de resultaten.

Interventie: sociaal-culturele activiteiten

Het sociaal-cultureel werk is één van de bekendste onderdelen van het welzijnswerk. De clichés zijn allemaal waar, er wordt bingo gespeeld en gemacraméed, maar het aanbod is veel breder. Er zijn alleen al tientallen initiatieven voor intergenerationele projecten: projecten waarin jongeren en ouderen elkaar op een prettige manier ontmoeten. Zo geven ROC-leerlingen in veel steden computerles aan ouderen.

In veel gemeenten is er echter alleen nog budget voor sociaal-cultureel werk voor aandachtsgroepen. Ontmoetingsactiviteiten en culturele vorming zijn er uitsluitend nog voor kinderen, jongeren, ouderen en allochtonen.

In een vernieuwingswijk is soms een extra zetje nodig. Een ingrijpende aanpak van de woonomgeving vraagt om uitlaatkleppen en uitdagingen.

In de Amsterdamse Kolenkitbuurt kozen het stadsdeel en de corporaties voor een aanpak in drie fasen, waarbij begonnen werd met het uitvoeren van een paar in het oog springende sociale projecten. Door die snel te realiseren werd het draagvlak voor de vernieuwing van de wijk versterkt. Bovendien is de aanpak gericht op de kwetsbaarste groepen. Het Moeder-Kind-Centrum bevordert de participatie van allochtonen in de Nederlandse samenleving en de ontwikkelingskansen van kinderen. Uit onderzoek van de Universiteit van Amsterdam blijkt dat deze aanpak werkt. Het Moeder-Kindcentrum 'doet iets' voor moeders en kinderen, maar leert ze vooral ook om zelf aan de slag te gaan. Sociaal-culturele activiteiten kunnen het imago van de wijk versterken. Samen aan iets moois werken schept vertrouwen. Niet toevallig worden daarom vaak culturele middelen ingezet, zoals dansworkshops of rapsessies. In Delft (Voorhof) maakten bewoners samen een scheurkalender en kunstwerken om de galerij op te fleuren. In Rotterdam (het Oude Noorden) en de Amersfoortse wijk Kruiskamp verrezen fonteinen, die de bewoners zelf ontworpen hebben naar respectievelijk Marokkaanse en Turkse voorbeelden.

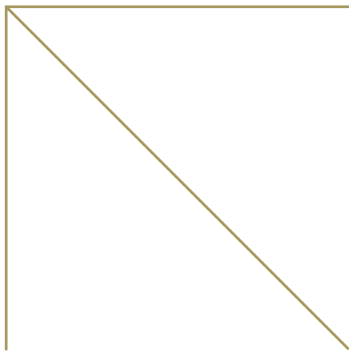
Net als bij de andere interventies, is het verstandig om doel en middel te scheiden. Gaat het om het resultaat (een fraai beschilderde muur), het proces (iedereen heeft meegedaan), de relatie tussen bewoners (ouderen respecteren de jeugd) of de relatie met de instanties (corporatie biedt kansen)? Een ander doel kan tot een heel andere aanpak leiden: "Houden we audities voor het buurttoneelstuk of doet iedereen mee?".

Leerpunten voor individuele begeleiding

- Maak onderscheid tussen een woonwensengesprek en een sociaal interview.
- Zorg voor goede nazorg en voldoende capaciteit en autoriteit om bewoners snel verder te kunnen helpen.
- Er zijn steeds vaker gebiedsgerichte sociale teams, zoals de Buurtnetwerken Jeugdhulpverlening. Als hun cliënten naar een andere buurt verhuizen, moet de nazorg naar het team in die buurt worden overgedragen.
- Woonoverlast wordt vaak veroorzaakt door bewoners die zelf hulp nodig hebben. Zorg dat de verhuizing van kwetsbare bewoners niet leidt tot problemen in de volgende buurt.
- Individuele begeleiding is een zaak voor professionals, maar in de nazorg kunnen vrijwilligersorganisaties een goede rol vervullen.
- Veel gemeenten beschikken over ruime budgetten voor het bevorderen van deelname aan het arbeidsproces. Zorg voor een goed contact met de daarvoor verantwoordelijke ambtenaren.

In Hengelo werken het ROC, de gemeente en FC Twente samen om risicojongeren aan te zetten tot leren en deelname aan de maatschappij. De positieve aantrekkingskracht van de voetbalclub werkt daarbij als katalysator.

Leerpunten voor sociaal-culturele activiteiten

- Bewoners voelen haarfijn aan of een activiteit integer is opgezet. Een niet gemeente goodwillcampagne leidt eerder tot ergernis dan tot trots.
- Het begeleiden van een cultureel project vraagt om agogische en artistieke vaardigheden. Zorg ervoor dat beide goed geregeld zijn. 'Echte' kunstenaars kunnen vaak onvermoede talenten uit bewoners halen.
- Vaak komen bewoners zelf met voorstellen voor een buurtfeest of -barbecue. Geef ze de medewerking waar ze om vragen, maar neem hun initiatief niet over. Want dan zullen ze de volgende keer wachten tot de gemeente het initiatief neemt.
- Niet iedereen stelt het op prijs om mee te doen. Houd rekening met geluidsoverlast – maar maak ook duidelijk dat deze activiteiten erbij horen in een levendige buurt. Wees helder naar alle omwonenden.

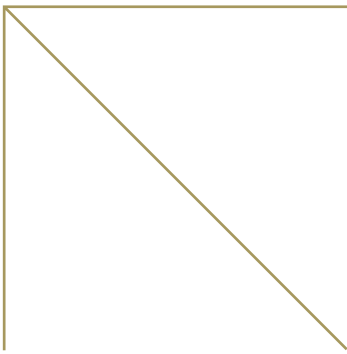

Adoptiewijk FC Twente, Hengelo

FC Twente heeft de wijk Berflo Es in Hengelo geadopteerd. Berflo Es is een van de 56 wijken. Samen met de gemeente en maatschappelijke instellingen wil deze club uit het betaald voetbal de leefbaarheid in de wijk verbeteren. Waarom doet een voetbalclub zoiets? In de wijk liggen het trainingscomplex en de voetbalacademie van FC Twente. De club heeft direct profijt van een betere wijk en het is goed voor het imago van de club. Doel van het project is ook een grotere maatschappelijke participatie van bewoners. De activiteiten richten zich op sociale discipline, gezondheid, werk en opleiding, het erbij horen (inburgering) en veiligheid. Een brede sociale aanpak. Voorbeelden: een voetbalcursus, beroepskeuzeprogramma risicojongeren in samenwerking met het ROC, een online magazine (Berflo Tribune) en de boodschappenvervoersdienst. FC Twente zet functionarissen en spelers in bij evenementen en stelt haar accommodatie beschikbaar voor opvang van risicojongeren. Deelname van FC Twente opent deuren! De voetbalclub heeft goede ingangen bij het Twentse bedrijfsleven. Terwijl in heel Nederland moeilijk stageplekken voor allochtone leerlingen

worden gevonden, is het voor de club vrij eenvoudig om bedrijven over de streep te trekken.

Interventie: ontwerp en bouw van woningen en woonomgeving

Ook de fysieke herstructurering zelf kan sociale problemen aanpakken.

Bekijk de wijkverbetering eens vanuit de sociale agenda. Veel bouwkundige thema's hebben gevolgen voor de sociale kwaliteit:

- Schaal: Voel ik me nog betrokken?
- Uitstraling: Wil ik daar gezien worden?
- Ruimte: Kan ik hier huiswerk maken?
- Ligging: Komen we elkaar tegen en Kan ik mezelf zijn?

Het is dus mogelijk om stedenbouwkundige vragen door een sociale bril te bekijken. Emancipatiebureaus en kenniscentra zoals het NIZW hebben goede checklists ontwikkeld voor sociale veiligheid en voor de mogelijkheid om zorg en arbeid te combineren. Soms zijn de oplossingen simpel: een extra raam in een zijgevel vergroot de veiligheid op het naastgelegen parkeerterrein.

Na stedelijke vernieuwing vormt de wijk gedurende tientallen jaren de habitat waarbinnen mensen moeten gedijen, als individu en als groep. Als woningen klein en gehorig zijn, zullen eerder ruzies ontstaan dan in een ruimere omgeving. Woningen waar kinderen huiswerk kunnen maken of waar zelfstandige ondernemers hun eerste opdrachten kunnen uitvoeren maken van de

stad een 'emancipatiemachine': een motor van sociale, economische en culturele ontwikkeling.

Een obstakelvrije straat, toegankelijke voorzieningen in de buurt en levensloopbestendige woningen zorgen ervoor dat ouderen langer zelfstandig kunnen blijven wonen.

Het ontwerp van een woonwijk is goed beschouwd een sociale opgave.

Roombeek

Op 13 mei 2000 explodeerde de opslagplaats van S.E. Fireworks in de wijk Roombeek in Enschede. Naast 22 levens vaagde de explosie 43 hectare van Enschede weg: 200 woningen werden volledig vernield, circa 2000 beschadigd. Daarnaast werden omliggende bedrijven vernietigd of beschadigd.

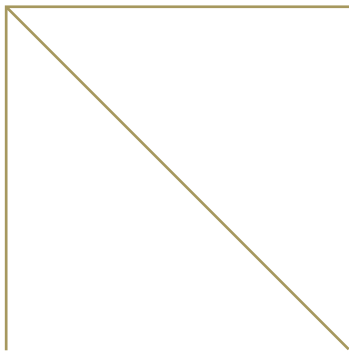
Vrijwel direct na de ramp is de gemeente Enschede in nauwe samenwerking met een groot aantal partners gaan nadenken over de invulling van het wederopbouwproces. Voor de wederopbouw is een masterplan ontwikkeld, waarin ook aandacht is voor sociale componenten: een levendige wijk en een veilige wijk.

Bewoners spelen een grote rol in de herontwikkeling van de buurt. 500 van de 1500 woningen worden in particulier opdrachtgeverschap ontwikkeld. Zo is een hofje gebouwd van 19 woningen die een gezamenlijk groen binnengebied omranden. Deze groep bewoners kiest ervoor om in een hechte gemeenschap te wonen. Het ruimtelijk ontwerp maakt dat mogelijk.

Kan Wél!

Het project Kan Wél! (naar het Engelse Can Do) gaat uit van kansen in plaats van problemen. Bewoners krijgen de gelegenheid hun eigen ideeën vorm te geven met ondersteuning van een ontwikkelingswerker en een budget.

Ze kunnen vrijwel direct aan de slag. Ze voeren zèlf hun idee uit en, erg belangrijk, blijven eigenaar van het project. De projecten variëren van het verwijderen van graffiti en activiteiten voor kinderen tot het opknappen van een platbodem als project voor werkloze jongeren. Kan Wél! is een project van LSA, het Landelijke Samenwerkingsverband Aandachtswijken. Dit is een vereniging van bewonersorganisaties in de 56 wijken. Het Ministerie van VROM, Aedes, SEV en woningcorporatie het Oosten uit Amsterdam financieren de landelijke organisatie van het project. De lokale kosten voor de diverse projecten in de wijken worden gefinancierd door de woningcorporaties uit de betreffende wijken.

Het Badhuis in de Helmondse binnenstad huisvest nu een jongerencentrum en draagt bij aan de sociale activering van jongeren.

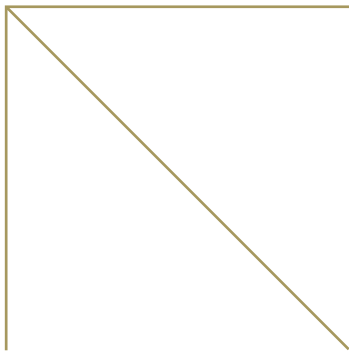
Leerpunten voor het ontwerp van de fysieke omgeving

- Leg de tijdshorizon wat verder weg. In 2020 staat de wijk er nog zoals we hem nu bouwen. Hoe is het dagelijks leven dan?
- Sociale professionals zijn vaak minder gewend om na te denken over 2020 dan fysieke plannenmakers. Respecteer elkaars achtergrond en neem tijd voor een goede analyse.
- Ga samen op excursie en bespreek de indrukken. Of vraag anderen om in de wijk op bezoek te komen. Buitenstaanders kunnen door onbevangen opmerkingen je op een nieuwe manier naar je wijk laten kijken. Er zijn mooie voorbeelden van werkbezoeken uit India of Afrika aan Nederlandse wijken, waardoor de bewoners en professionals weer nieuwe energie kregen om samen aan de wijk te werken.
- De nieuwe wijk moet aantrekkelijk zijn voor de economische middenklasse, maar veel van de huidige bewoners zullen er ook wonen. Maak van die menging een kwaliteit met doordachte stedenbouwkundige oplossingen.

Interventie: beheer en handhaving

'Het mooiste park wordt zonder beheer een afwerkplek', schreef een columnist. Wat je goed bouwt, moet je ook goed houden. Goed beheer is dan cruciaal. Wanneer het gaat om openbare ruimte is de gemeente in principe verantwoordelijk voor het beheer. Wel kunnen delen van de openbare ruimte, zoals groenstroken, in zelfbeheer aan betrokken bewoners worden uitgegeven. Een goed voorbeeld is de wijk EVA-Lanxmeer in Culemborg. Het uitgespaarde budget wordt in de inrichting van de buitenruimte geïnvesteerd. Ook gemeenschappelijke ruimten, zoals portieken moet worden beheerd. Bewoners zijn vaak bereid iets te doen. Het vergt wel een gemeente of woningcorporatie die als coach het proces op de rails zet en zo nu en dan een duwtje of schouderklopje geeft. De maatregelen voor handhaving lopen van preventie en informatie tot het oppakken van criminelen en het uit huis plaatsen van overlastgevers en wanbetalers. Handhaven kan ook met beloningen: zo zijn er corporaties die een bonus geven aan huurders die trouw de huur betalen. Ook bewoners kunnen een rol spelen in de handhaving. In de wijk Transvaal in Den Haag lopen vrijwilligers nachtelijke rondes om problemen te signaleren. Er is in Nederland steeds meer kritiek op het te snel slopen van

Het Amsterdamse project 'Investeren in mensen' richt zich expliciet op de sociale kant van de stedelijke vernieuwing. Met huis-aan-huis-bezoeken probeert men het sociale welzijn van de bewoners te bespreken en hen te ondersteunen bij bijvoorbeeld het vinden van werk of de opvoeding van kinderen.

woningen omdat er leefbaarheidsproblemen zijn. De aanpak van de Rotterdamse Peperklip laat zien, dat woningtoewijzing, informatie over leefregels, persoonlijke aandacht voor welwillende bewoners en een stevige aanpak van lastpakken een complex kunnen redden van verloedering.

De Amsterdamse onderzoekers die de sociale programma's in de Westelijke Tuinsteden hebben geëvalueerd, constateren dat 'schoon, heel en veilig' een belangrijke basis is voor het vertrouwen dat bewoners hebben. En daarmee de eerste stap op weg naar meer dynamische doelen als persoonlijke ontwikkeling of sociale samenhang.

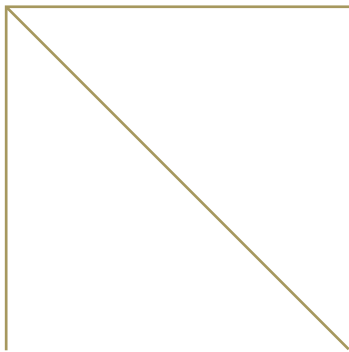

Aan twee kanten van de voordeur, Rotterdam

Om de problemen aan te pakken op plekken waar het de spuigaten uitloopt, is in Rotterdam een nieuwe aanpak voor 'hot spots' ontwikkeld. Een 'hot spot' is een gebied van één of meer straten waar verpaupering, criminaliteit, vervuiling en verloedering het beeld bepalen. De aanpak bestaat uit een combinatie van handhaving, stimulering en zorg. De belangrijkste sociale maatregel is het Zorg Informatie Punt. Om voldoende en adequate zorg te kunnen verlenen in de hot spots, zijn lokale zorgnetwerken omgebouwd tot een (tijdelijk) ZIP. Dit is een vestiging in de wijk van waaruit ook buiten kantooruren zorg geleverd wordt. Het gaat hier vooral om mensen die zichzelf verwaarlozen, in isolement verkeren, in de war zijn en anderen overlast bezorgen. De aanpak richt zich niet uitsluitend op zorg, maar uiteindelijk op herstel en verbetering van de leefsituatie van betrokken bewoners, door begeleiding naar werk, opleiding, schuldsanering en passende huisvesting. Het ZIP is een samenwerkingverband tussen Sociale Zaken (activering), GGD, Welzijn, woningbouwcorporaties en de Geestelijke Gezondheids- en Verslavingszorg.

In Deventer kan iedereen lid worden van de Deventer Schoon familie en zo actief bijdragen aan een schone en veilige leefomgeving. Zo werden onlangs alle winkeliers van een buurtwinkelcentrum lid.

Leerpunten voor beheer en handhaving

- Er zijn drie strategieën om onwillige wijkbewoners op het goede spoor te houden: informatie, beloning of straf. Of zoals wel gezegd wordt: de preek, de peen of de zweep.
- In verloederde buurten met criminaliteit is handhaving een eerste vereiste. Andere interventies hebben geen effect als de buurt onveilig blijft.
- Geef als overheid, politie of corporatie in alles het goede voorbeeld. En als het eens niet lukt om op een melding af te gaan, neem dan later contact op met de melder om dit uit te leggen.
- Veel sociaal kapitaal in de wijk maakt professionals niet overbodig, maar ze kunnen wel anders worden ingezet.
- Betrokken buurtbewoners kunnen heel veel doen om hun buurt gezond te houden, maar ze moeten er op kunnen rekenen dat de instanties naast ze staan als dat nodig is.

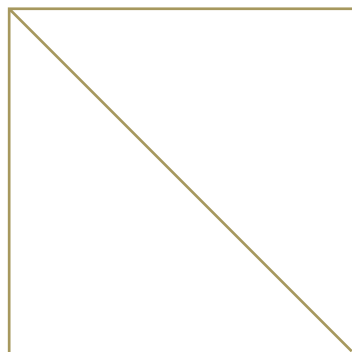
Straat Op Maat, Deventer

Een schone leefomgeving, daar kan iedereen aan bijdragen. Dat is de gedachte achter het programma Deventer Schoon Familie en het IPSV-project Straat OpMaat van buurtbeheerbedrijf Cambio. Het buurtbeheerbedrijf zet langdurig werklozen in voor taken in het beheer van de openbare ruimte, maar heeft ook projecten bedacht om bewoners te activeren. In verschillende wijken is al 10% van de bewoners lid van de familie. Ze worden geholpen bij het opzetten van schoonmaakactiviteiten. Voor elke zak zwerfvuil en bladeren krijgen bewoners Cambi's, waarmee ze kunnen sparen voor bezems of barbecues. Ook bijzondere groepen worden betrokken. In het cleanteam zorgen daklozen voor een schonere binnenstad, en de eerste proef met een jongerenproject is succesvol. De keuze voor het familiegevoel spreekt mensen aan. Niemand wil in zijn eentje verantwoordelijk zijn voor de leefomgeving, maar bewoners willen er wel samen de schouders onder zetten. Cambio zoekt nu naar nieuwe manieren om dat familiegevoel met ruim 3.000 leden te versterken.

Ook maatschappelijke organisaties haken aan, zoals speeltuinen, welzijnswerk en woningcorporaties.

'push and pull'

Op de vorige pagina's zijn zes typen interventies gepresenteerd. Het zijn zes middelen, die los van elkaar of in combinatie kunnen bijdragen aan het verwezenlijken van de sociale agenda.

Stedelijke vernieuwing draait niet alleen om de aanpak van problemen. De wijk moet ook aantrekkelijker worden voor de middengroepen. Op zijn minst moet voorkomen worden dat kansrijke huishoudens de wijk verlaten. Daarvoor zijn passende woningen nodig, maar dat is niet genoeg. In Rotterdam zijn de laatste jaren veel middeldure woningen gebouwd, maar de verkoop valt nog tegen. Een Turks spreekwoord luidt: je koopt geen huis, maar burea. Kritische bewoners durven het nog niet altijd aan.

In sociale programma's is meestal voldoende aandacht voor de 'push-factoren' waardoor middengroepen vertrekken: de overlast. Maar er zijn ook sociale 'pull-factoren' nodig waardoor deze groepen wél kiezen voor deze wijken. Goede, kleinschalige scholen, een goed buitenschools aanbod, een levendig cultureel aanbod en faciliteiten voor werk vanuit huis worden veel genoemd als manieren om twijfelaars te laten kiezen voor een stedelijke woonomgeving.

Er zijn ook verschillende integrale concepten bedacht voor de

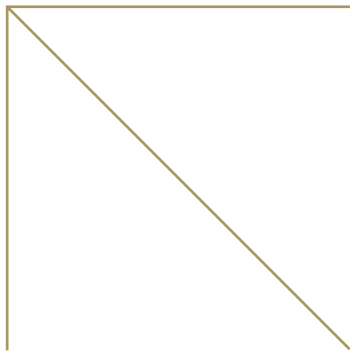
herontwikkeling van een wijk. De opgroeiwijk, de creatieve stad en de campus zijn in opkomst. De woonservicezone maakt al enkele jaren een opmars door Nederland. In Breda Noordoost is een woonzorgwelzijnswijk in ontwikkeling. In deze wijk is in 2004 het eerste Zorgkruispunt geopend. Er is ook veel aandacht voor jongeren, met een actieve rol voor de ouders die zelf toezicht houden op straat.

Heistraat, hart en ziel van Binnenstad-Oost, Helmond

Het oostelijk deel van de binnenstad van Helmond is op achterstand geraakt. In de Heistraat komen alle maatschappelijke en commerciële functies samen. De aanpak in dit IPSV-project is een mooi voorbeeld van fysieke, economische en sociale interventies. 'Helmond actief' verbetert de veiligheid door de aanpak van illegale hennepcultuur, een intensieve handhavingscampagne (aankoop en sluiting overlastgevend panden) en regelmatige inzet van een multidisciplinair handhavingsteam. Toepassing van de ABCD-methode heeft de participatie van bewoners in de wijk versterkt. Bewoners en ondernemers hebben formeel een duidelijke positie en zijn vertegenwoordigd in de 'Begeleidingsgroep Heistraat'. Inmiddels is de nieuwbouw van het wijkhuis en Brede-school 'de Fonkel' gerealiseerd. Een kerk wordt verbouwd tot gezondheidscentrum. Deze nieuwe accommodaties lenen zich uitstekend voor een uitgebreid pakket sociale en vrijetijdsactiviteiten. Er zijn sociale en educatieve activiteiten opgezet voor bewoners, met name gericht op de bestrijding van werkloosheid. Voor jonge creatieve mensen die het ondernemerschap vaak niet beheersen, is een bege-

leidings- en scholingsproject opgezet. Via ingrepen in de ruimtelijke structuur ontstaan ontmoetingspunten in de wijk: in de lintvormige straat komen drie pleinen. Gaandeweg het project is geleerd dat grootschalige formele inspraakavonden niet werken. Eén op één-gesprekken met de bezwaarmakers zijn een betere optie.

Nieuwbouw voor Wijkhuis-Brede School De Fonkel in Helmond: het multifunctionele gebouw vormt één van de nieuwe ontmoetingspunten in de buurt.

Nadere informatie

Websites

Dossier sociaal-fysieke wijkaanpak van KEI Stedelijke vernieuwing: www.kei-centrum.nl/sociaal-fysiek
 X-S2 Kenniscentrum sociaal beleid: www.x-s2.nl
 Kenniscentrum Grote Steden: www.kcgs.nl
 Startpagina voor bewoners: bewoners.startpagina.nl/
 Voorbeelden gebiedsgerichte aanpak: www.wijkalliantie.nl/wijkalliantie
 Sociale checklist: www.socialechecklist.nl
 LSA: www.lsabewoners.nl en www.kanwel.nl

Interessante publicaties

Fortuin, K. en André Ouwehand,
 Leidraad Sociale Wijkvisie,
 Den Haag (Ministerie VROM) 2003

Hart, J. de (red.),
 Zekere banden. Sociale cohesie, leefbaarheid en veiligheid,
 SCP, Den Haag 2002.

Kleinhans, R.J.,
 Sociale implicaties van herstructurering en herhuisvesting,
 Delft 2005.

Metaal, S., M. Delnoij en J.W. Duyvendak,
 Een Amsterdamse benadering,
 Amsterdam 2006

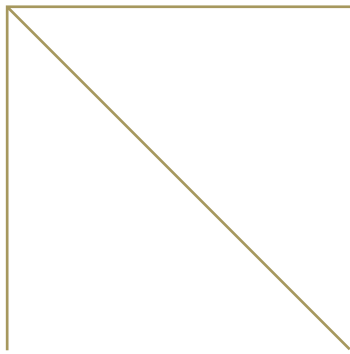
Sprinkhuizen, A., M. Lodewijks, e.a.,
 De sociale verbouwing,
 VROM/VWS, Den Haag 2004

Engberse, R. en M. Lodewijks, e.a.,
 De zeven uitdagingen van bewonersparticipatie,
 Den Haag 2004

Project	Locatie	Programma	Planning	IPSV-bijdrage	Nadere informatie
1. Heistraat, hart en ziel van Binnen-stad-Oost (IPSV-nr 43019)	Binnenstad, Helmond	Grootschalige integrale aanpak Binnenstad-Oost	2000 - 2010	€3.800.000	Gemeente Helmond De heer C. Elich c.elich@helmond.nl
2. Kind in de wijk (KIWI) (IPSV-nr 41422)	Amsterdam Utrecht Eindhoven	Inschakelen van kinderen om leefbaarheid te verbeteren (integrale aanpak)	2003 - 2006	€100.000	De Bakkerij De heer M. Smakman Maarten.smakman@debakkerij.org
3. Aan twee kanten van de voordeur (IPSV-nr 43001)	Rotterdam (meerdere locaties)	Samenhangende aanpak criminaliteit en verloedering 'hot spots'	Tot 2010	€5.000.000	Gemeente Rotterdam Mevrouw D. Blom d.blom@dsv.rotterdam.nl
4. Sportpark Marco van Basten (IPSV-nr 22505)	Oog in Al, Utrecht	Nieuw sportcomplex voor diverse sporten, kinderopvang en buurtactiviteiten	2003 - 2005	€311.436	Gemeente Utrecht De heer R. Leppink r.leppink@utrecht.nl
5. Investeren in Mensen (IPSV-nr 12908)	Overtoomse Veld, Amsterdam	Individuele begeleiding en creëren van een vraag-gericht en laagdrempelig welzijnsaanbod	1996 - 2015	€1.400.000	Stadsdeel Slotervaart Mevrouw A. Rondagh a.rondagh@slotervaart.amsterdam.nl
6. Adoptiewijk FC Twente (IPSV-nr 41403)	Berflo Es, Hengelo	Sociaal en educatief programma, sport als drijvende kracht bij herstructurering	Start 2001	€250.000	Gemeente Hengelo Mevrouw L.W. van Diepen w.vandiepen@hengelo.nl
7. Aanpak Mensen Nu (IPSV-nr 33015)	Transvaal, Den Haag	Sociaal en cultureel programma als aanpak voor de sociale kant van herstructurering	2004 - 2013	€1.900.000	Gemeente Den Haag Jurgen Schutte j.schutte@dsso.denhaag.nl
8. Straat op Maat (IPSV-nr 41431)	Deventer	Bewoners houden hun buurt schoon en bewerkstelligen mentaliteitsverandering	2004 - 2006	€114.006	Stichting Wijkaanpak Enterprise/Cambio l.lambers@cambio.nl

Informatie over de IPSV-projecten en de 56 wijken is ook te vinden op www.project.vrom.nl

IPSV-publicaties

2006

- Particulieren aan zet [VROM 6225]
- Beter leven in betere wijken [VROM 6224]

2005

- Ruimte van ons allemaal [VROM 5132]
- Betrokken bewoners [VROM 5134]
- Water in de stad [VROM 5133]
- Wonen boven winkels [VROM 5129]
- Bewoners bouwen de buurt [VROM 5130]
- Actieve parken, sociaal cement [VROM 5131]
- Betrekken van allochtonen bij stedelijke vernieuwing [VROM 5127]
- Funderingsherstel [VROM 5128]
- Heerlijke Stad [VROM 5092]

2004

- De kracht van de stad [VROM 4194]
- Kwaliteit van de stad [VROM 3266]
- Particulier opdrachtgeverschap en stedelijke vernieuwing [SEV publicatie ISBN 90-5239-191-2]

2003

- IPSV Indienen 2003 [VROM 3249]
- Publiek-private samenwerking [VROM 3125]
- De maakbare binnenstad [VROM 3124]
- Effectief beheer van de openbare ruimte [VROM 3123]
- Participatie als troefkaart voor kwaliteit [VROM 3118]
- Cultuur als katalysator [VROM 3122]
- Water als economische impuls [VROM 3121]
- Infrastructuur als uitdaging voor de stad [VROM 3120]
- Vernieuwing historische binnensteden [VROM 3119]
- Strategische ruimtelijke visies [VROM 3117]
- Ruimte voor economische verscheidenheid [VROM 3115]
- Water als ecologische drager [VROM 3116]
- Duurzame stedenbouw geeft meerwaarde aan de stad [VROM 3114]
- Bekeken beheer [rapport]
- Uitdaging in uitvoering [VROM 2143]

2002

- Inspiratie voor innovatie [VROM 2122]
- Innovaties voor de bereikbare binnenstad [VROM 3157]
- Nieuw leven voor oude havens en industriegebieden [VROM 3158]
- Ondergrondse bedrijven; zwoegen onder het maaiveld [VROM 3156]

De IPSV-publicaties zijn te bestellen of te downloaden via www.vrom.nl/ipsv (publicaties). Per telefoon kan ook: Postbus 51 Infolijn, telefoonnummer 0800-8051 (gratis).

Verantwoording

Deze brochure is mogelijk gemaakt in het kader van de 56-Wijkanaanpak van het ministerie van VROM en het InnovatieProgramma Stedelijke Vernieuwing van het ministerie van VROM. De inhoud van deze brochure is gebaseerd op gegevens die zijn aangereikt door de beschreven projecten en op basis van voortgangsverslagen en voortgangsrapportages. Met dank aan Gerben Helleman (KEI) voor zijn opmerkingen.

SEV Realisatie ondersteunt het ministerie van VROM bij de uitvoering van het InnovatieProgramma Stedelijke Vernieuwing.

Tekst

Klaas Mulder en Jan Willem de Zeeuw, Laagland' advies

Redactie

Claudia Bouwens en Marjolein Smit, SEV Realisatie

Fotografie

Cover: Joop van Reeken
 Pagina 4: De Bakkerij
 Pagina 6: Auke Herrema
 Pagina 9, 14: Dennis Wiggers
 Pagina 10: Joost Brouwers
 Pagina 13: Stadsdeel Slotervaart
 Pagina 17: Fotonova
 Pagina 18: Buurtbeheerbedrijf Cambio
 Pagina 16, 20: Arno Spijkers

Meer informatie

www.vrom.nl/ipsv
ipsv@minvrom.nl
ipsv@sev-realisatie.nl

Juli 2006

Dit is een publicatie van: **Ministerie van VROM**
→ Rijnstraat 8 → 2515 XP Den Haag → www.vrom.nl

Ministerie van VROM →

staat voor ruimte, wonen, milieu en rijksgebouwen. Beleid maken, uitvoeren en handhaven.

Nederland is klein. Denk groot.

